

Prądnik. Prace Muz. Szafera	32	241–250	2022
-----------------------------	----	---------	------

TOMASZ LAMORSKI

Babiogórski Park Narodowy
34-222 Zawoja 1403
e-mail: tlamorski@bgpn.pl

**PROFESOR WALERY GEOTEL –
POMYSŁODAWCA BABIOGÓRSKIEGO PARKU NARODOWEGO**

**Professor Walery Goetel –
the founder of Babia Góra National Park**

Abstract. The article presents the history and conditions of nature protection of Babia Góra. It presents the role played by Professor Walery Goetel in the creation of Babia Góra National Park and the determining importance of the so-called of the Krakow Protocol for the development of the idea of nature protection in the Polish-Czechoslovak borderland.

Key words: Goetel, Babia Góra, nature conservation, Krakow Protocol

WSTĘP

Potrzeba ochrony przyrody Babiej Góry – „modelowej góry polskich Karpat” wydaje się tak oczywista, że nie sposób ją kwestionować. Swoistym certyfikatem potwierdzającym szczególne wartości przyrodnicze, naukowe, społeczne, kulturowe, edukacyjne oraz walory krajobrazowe obszaru Babiej Góry są przyznane różne statusy ochronne. Rezerwat przyrody na Babiej Górze – pierwszy formalny obszar chroniony, uznany za załączek przyszłego parku narodowego, został utworzony przez Polską Akademię Umiejętności (PAU) w 1934 r. Park narodowy powołany został przez Radę Ministrów w 1954 r., a w ramach realizacji programu „Człowiek i Biosfera” (UNESCO-MAB) Babiogórski Park Narodowy uznano za Rezerwat Biosfery w 1976 r. W 2008 r. weszła ona do obszarów Natura 2000, jako Ostoja Babiogórska PLH120001, a w 2007 r. wyznaczono obszar specjalnej ochrony ptaków Babia Góra PLB120011.

Zanim do tego doszło, miało miejsce wiele wydarzeń, w których uczestniczyli lub je kreowali ludzie zaangażowani w sprawę ochrony przyrody. Dokonania wielu zostały uznane i opisane. Pobieżny przegląd publikacji i dokumentów archiwalnych nie ujawnia roli jaką odegrał profesor Walery Goetel w ochronie przyrody Babiej Góry i utworzeniu Babiogórskiego Parku Narodowego.

Jednakże analizując chronologię zdarzeń, które doprowadziły do utworzenia Babio-górskiego Parku Narodowego i uwarunkowania społeczno-gospodarcze umożliwiające jego utworzenie, w tle pojawia się osoba Profesora i nie jest to rola drugoplanowa. Profesor Goetel był twórcą scenariusza dzięki któremu idea ochrony przyrody Babiej Góry została wprowadzona do głównego nurtu konserwatorskiego i urzeczywistniona utworzeniem parku narodowego.

DZIAŁANIA WALEREGO GOETLA W CELU WŁĄCZENIA POŁUDNIOWYCH STOKÓW BABIEJ GÓRY DO POLSKI

Za czasów Rzeczypospolitej Obojga Narodów Babia Góra leżała na granicy z Królestwem Węgierskim, a od 1867 r. z Cesarstwem Austro-Węgierskim. W czasie rozbiorów przez szczyt przebiegała granica dzieląca Królestwo Galicji i Lodomerii od Królestwa Węgierskiego. Rozpad Monarchii Austro-Węgierskiej i kształtowanie się nowych państw narodowych przyniosły zmiany, szczególnie burzliwe dla społeczności orawskich. Orawa, w tym południowe stoki Babiej Góry, stała się miejscem sporów granicznych pomiędzy Rzeczypospolitą Polską a Republiką Czechosłowacką. W działania wspierające dążenia miejscowej ludności do przyłączenia terenów Spisza, Orawy i okręgu czadeckiego do Polski zaangażowało się Towarzystwo Tatrzańskie. 31 października 1918 r. powołało specjalną komisję spisko-orawską, w skład której wszedł Walery Goetel. Zadaniem komisji było przygotowanie w naukowej formie i przedstawienie polskiemu rządowi, jak i konferencji pokojowej w Paryżu, etnograficznych i historycznych roszczeń do tych ziem (Sprawozdanie..., 1920). Po fiasku prowadzonych rozmów w sprawie ustalenia przebiegu granicy, na konferencji pokojowej w Paryżu 27 września 1919 r. podjęto decyzję, że ustalenie przebiegu granicy polsko-czechosłowackiej na spornych terenach odbędzie się na podstawie plebiscytu. Do koordynowania i bezpośredniego prowadzenia kampanii plebiscytowej powołano Główny Komitet Plebiscytowy Spisko-Orawski, na czele którego stanął Walery Goetel. Jednakże do plebiscytu nie doszło, pod presją trwającej wojny Polski z Rosją Sowiecką premier Władysław Grabski podczas konferencji w Spa zrezygnował 10 lipca 1920 r. z plebiscytu i zgodził się na rozstrzygnięcie sporu granicznego z Czechosłowacją przez Radę Ambasadorów. Wyznaczona arbitralnie granica wzbudziła niezadowolenie obydwu stron konfliktu. Szansą na korektę granicy upatrywano w powołanej Międzynarodowej Komisji Delimitacyjnej, którą upoważniono do proponowania Konferencji Ambasadorów modyfikacji przebiegu granicy. Rząd polski wyznaczył Walerego Goetla, jako komisarza dla delimitacji granicy polsko-czechosłowackiej (Roszkowski, 2020). Kompromis wypracowany przez Komisję Delimitacyjną z dnia 25 września 1922 r. został zakwestionowany przez rząd czechosłowacki (głównie przebieg granicy w rejonie Jaworzyny spiskiej). Po kilkunastu miesiącach sporów prawnych w różnych instytucjach międzynarodowych sprawa ustalenia granicy wróciła do Konferencji Ambasadorów. Wówczas Walery Goetel wykorzystał swoją pozycję do urzeczywistnienia idei pogranicznych parków narodowych. O swojej roli Goetel (1929) pisze: *Jako delegat Rządu, kierując delegacją polską dla delimitacji granicy polsko-czechosłowackiej, prowadził mianowicie wówczas podpisany wraz z mjr. Bronisławem Romaniszynem spór graniczny o niektóre obszary Orawy i Spisza, a przede wszystkim o Jaworzynę Spiską (...). Konferencja Ambasadorów międzysojuszniczej komisji delimitacyjnej pracującej nad rozgraniczeniem Polski i Czechosłowacji zaleciła sporządzenie protokołów, które uwzględniły i zabezpieczyły szcze-*

gólne stosunki, wytworzone na granicach podhalańskich przez warunki przyrodzone i człowieka. Wiosną 1924 r. podczas obrad Ligi Narodów polska delegacja zaproponowała delegacji czechosłowackiej zawarcie bezpośredniego porozumienia. Po intensywnych i żmudnych obradach w dniu 6 maja 1924 r. delegacje podpisały protokół. (...) We wstępie do protokołu stworzono podstawę do utworzenia w najpiękniejszych punktach górskiego pogranicza polsko-czechosłowackiego pogranicznych Parków Narodowych. W dyskusji wstępnej nad utworzeniem tych Parków delegacja nasza postawiła wniosek, aby powołać je do życia w czterech przede wszystkim punktach granicy: Tatrach, Pieninach, Babiej Górze i Czarnohorze. Ten punkt widzenia przyjęła w zasadzie konferencja czynników oficjalnych i społecznych obu państw, zwołana do Zakopanego we wrześniu 1924 r. pod przewodnictwem inż. Roubika i piszącego te słowa, i z tą chwilą rozpoczęła się w obu państwach praca nad realizacją naszej idei.

Na podstawie zawartego porozumienia przesunięcie granicy na Orawie nastąpiło w dniach 2–5 czerwca 1924 r. (Ostatnie..., 1924). W rezultacie ustalenia przebiegu granicy w rejonie Babiej Góry na obszarze Polski znalazło się 2412 ha będących własnością Kompensatoriatu Zamków Orawskich, w tym: 1879 ha lasów gospodarczych, 147 ha lasów ochronnych wyznaczonych na podstawie Węgierskiej Ustawy Leśnej z 1879 r., 12 ha użytków rolnych, 4 ha łąk, 102 ha pastwisk, 234 ha hal i 34 ha innych gruntów. W tych lasach Skarb Państwa miał jedynie 25% udziałów, a reszta należała do prywatnych właścicieli. Do czasu załatwienia wykupu został utworzony Zarząd Dóbr Orawskich z siedzibą w Zubrzycy Górnej. Lasy Państwowe prowadziły do 1933 r. wykup od prywatnych właścicieli. Powstało Nadleśnictwo Orawa podlegające Dyrekcji Lasów Państwowych we Lwowie. Po wojnie nadleśnictwo Orawa wchodziło w skład Dyrekcji LP w Krakowie, a od 1946 do 1950 były to lasy dydaktyczne Uniwersytetu Jagiellońskiego (Walas, 1986). Część obszaru dawnego Kompensatoriatu tj. 826 ha, wchodzi obecnie w skład Babiogórskiego PN, w tym dawne lasy ochronne, objęte ochroną ścisłą.

fot. 1. Tablica pamiątkowa przed siedzibą PTTK, Oddziału „Ziemi Babiogórskiej” im. prof. dr Walerego Goetla w Suchej Beskidzkiej

Photo 1. Fig. 1. Sucha Beskidzka. Commemorative plaque in front of the seat of the „Ziemia Babiogórská” branch of Polish Tourist and Sightseeing Society, named after Professor Walery Goetel

UWARUNKOWANIA WŁASNOŚCIOWE NA PÓŁNOCNYCH STOKACH BABIEJ GÓRY

Do 1924 r. północne stoki Babiej Góry były własnością Karola Stefana Habsburga i wchodziły w skład dóbr żywieckich. Wyręby lasów były prowadzone u podnóża i w dolnych partiach stoków. Lasy położone powyżej ok. 850 m n.p.m., z powodu trudnego dostępu zostały przeznaczone na tereny łowieckie. W tym celu wybudowano szlaki do jazdy konnej (Płaje Górny i Dolny) i dwa domki myśliwskie ułatwiające prowadzenie polowań reprezentacyjnych. Po I wojnie światowej rząd polski obłożył sekwestrem dobra żywieckie. Nadzorca rządowy dóbr zgodził się w latach 1918–1919 na ogromne wyręby dewastujące puszcze, które sięgały po górną granicę lasu w rejonie Kępy i Cylu. Sekwestr został cofnięty za cenę ofiarowania dóbr zawojskich Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie (Midowicz, 1982). Na podstawie kontraktu darowizny z dnia 23 sierpnia 1924 r., dotychczasowy właściciel darowuje dobra zawojskie Polskiej Akademii Umiejętności. Darowizna zostaje zatwierdzona przez Okręgowy Urząd Ziemski uchwałą z dnia 2 grudnia 1924 r. Nowy właściciel kontynuuje gospodarcze użytkowanie pierwotnych lasów do linii Górnego Płaju. W sporządzonym w 1930 r. Planie Gospodarczym lasów PAU utworzono obręb ochronny „Babia Góra” o powierzchni 642,22 ha. Powodem utworzenia były głównie względy gospodarcze. Zadaniem obrębów ochronnych było stworzenie trwałej osłony przed niebezpiecznymi wichrami skierowanymi ze szczytu ku dolinom dla drzewostanów użytkowych niżej położonych i zabezpieczenie przed osuwiskami. W skład obrębu włączono również drzewostany pierwotne zlokalizowane poniżej Górnego Płaju, Knieję Czatożańską i lasy w rejonie Mokrego Stawku pod Sokolicą *posiadające znamiona zabytków przyrody, a których ochronę dyktują względy naukowe i ogólnokulturalne*. Ogółem było to: 372,47 ha gruntów zalesionych; 171,78 ha kosodrzewiny; 97,71 ha nieużytków oraz 0,26 ha dróg i potoków. W Planie zaznaczono, że do tej kategorii powinien być włączony pas drzewostanów położonych poniżej Górnego Płaju o szerokości 100 m, jednakże wyznaczenie tego pasa pozostawiono do przyszłej rewizji planu (Plan..., 1930).

DZIAŁANIA W CELU OCHRONY PRZYRODY

Pierwsze postulaty dotyczące ochrony przyrody Babiej Góry zgłosił Hugo Zapałowicz (1880), apelując o ochronę flory alpejskiej. Natomiast Marian Raciborski (1910) publikuje w czasopiśmie *Kosmos* wyniki ankiety, którą przeprowadziło Polskie Towarzystwo Przyrodników imienia Kopernika we Lwowie. Wśród wyników społecznej inwentaryzacji znalazły się dwie osobliwości związane z Babią Górą. Do kategorii „Drzewa zachowania i opieki godne” zgłoszono obiekt *Stawna jodła „jagiellońska” na północnym stoku Babiej Góry w Zawoi, znana u ludu, opisana przez p. H. Zapałowicza, rysowana na pocztówkach niemieckiego Beskiden Verein, Section Bielitz Biala*. Jako drugi obiekt wskazano w kategorii „Miejsca z powodu osobliwej piękności, położenia, wspomnień dziejowych lub legend uwagi i zachowania godne” *Na północnym stoku Babiej góry w otoczeniu sławnej „jodły olbrzymiej” jest jeszcze (czy jeszcze w roku bieżącym?) część dziewiczego lasu o prastarych drzewach, ginących nie od ręki ludzkiej, lecz od wichrów, piorunów lub toczących ich drewno hub. Zasluguje na rezerwat*.

Przesłanie prof. Mariana Raciborskiego *Od zatury ratować zabytki przyrodnicze kraju jest obowiązkiem naszym wobec pokoleń przyszłych* nie odbiło się szerokim echem pod Babią Górą. Kwestia ochrony Babiej Góry nie znalazła się w głównym nurcie ochrony przyrody. Na I zjeździe Państwowej Komisji Ochrony Przyrody (PKOP) w dniach 7 i 8 lutego 1920 r. przewodniczący Komisji, prof. W. Szafer, w referacie pt. „Program pracy komisji (PKOP)” określił zadania stojące przed nią: 1) *opracowanie ustaw i rozporządzeń dotyczących ochrony przyrody*; 2) *dążenie do utworzenia rezerwatów dla ocalenia poszczególnych osobliwości przyrodniczych*; 3) *stworzenia kilku parków narodowych, które by zachowały i zabezpieczyły wszystkie typy urozmaiconego krajobrazu polskiego*. Wśród wymienionych 10 lokalizacji przyszłych parków nie zostaje wymieniona Babia Góra, jedynie pod pozycją nr 3 znajduje się enigmatyczne wskazanie „Karpaty zachodnie”. Podczas tego zjazdu powołano komisje do opracowania szczegółowych projektów parków, bez obsady pozostały dwie lokalizacje (dwa typy krajobrazów) „Karpaty zachodnie” i „Polesie”. Babia Góra nie jest również wymieniana jako miejsce względem którego podejmuje się działania mające na celu tymczasową ochronę terenów przewidzianych definitywnie na rezerwy przyrodnicze oraz nie planowano rozpoczęcia żadnych prac nad projektem utworzenia jakiegokolwiek rezerwatu (Sprawozdania..., 1921).

W 1917 r. zmarli Hugo Zapałowicz i Marian Raciborski. W sytuacji utraty promotorów ochrony Babiej Góry, doniośle brzmiały głosy za jej gospodarczym wykorzystaniem. Wśród argumentów za przyłączeniem Orawy do Polski pojawił się również i taki: *Południowy skłon Babiej Góry nadaje się wyśmienicie na urządzenie tam uzdrowiska zimowego. (...) Dla ruchu turystycznego, z powodu sławnego widoku z Babiej Góry, jak również z powodu wymarzonej przestrzeni dla narciarstwa w zimie otworzy się tu dziedzina o przyszłości wprost bajecznej* (Eljasz-Radzikowski, 1920). Nie był to głos odosobniony. Proponowano w imię ochrony przyrody Tatr, przeciwdziałanie powstawaniu wielkich sanatoriów na skalnym Podhalu wskazując lepsze warunki na południowych stokach Gorców i Babiej Góry. Jak również wnioskowano do władz rządowych, aby wycieczki szkolne nie były kierowane w Tatry, ale w Karpaty wschodnie, Gorce i Babią Górę. Uzasadnieniem było brak możliwości odpowiedniego dozoru wielkich gromad, które przynoszą szkodę Tatom przez niszczenie roślinności (Sprawozdanie..., 1924). Plany PAU dotyczące lasów babiogórskich na północnych stokach były również typowo komercyjne. Na posiedzeniu publicznym Polskiej Akademii Umiejętności w dniu 13 czerwca 1925 r., w swoim przemówieniu wiceprezes Jan W. Rozwadowski poinformował o otrzymaniu darowizny od Karola Stefana Habsburga, stwierdził że 10 000 ha dóbr zawojskich daje podstawę do uzyskania niezależności materialnej (Przemówienie..., 1926). Akademia liczyła na dochody, które w niedalekiej przyszłości rozpoczną w jej działalności nowy okres. Zaraz po sfinalizowaniu darowizny uchwalono podwojenie preliminarza wydatków w 1924 r., a wydatki na 1925 r. dostosowano do rzeczywistych potrzeb. Oczekiwano, że przyszłe dochody z posiadanego kapitału zapewnią normalny tok pracy w zakresie dotychczasowego działania (Sprawozdanie..., 1926a).

Do 6 maja 1924 r. tzn. podpisania Protokołów krakowskich, Babia Góra nie była rozpatrywana jako miejsce „zachowania godne” poprzez utworzenie parku narodowego. Jedynie Kazimierz Sosnowski (1923) w artykule „Babia Góra” opublikowanym w *Wierchach* napisał *nie jest ta góra tylko turystycznym terenem. Jest ona także wspaniałym tworem przyrody, klejnotem ubogiego w góry krajobrazu polskiego i księgą do czytania dziejów naszej ziemi – z tego powodu należy jej się poszanowanie i ochrona (...)*. Sądzę,

że do utworzenia rezerwatu nadawałaby się połąć góry z Sokolicą i Mokrym Stawem, lub obryw Cylu z Markowym Stawem i czatożańskim pralase. O ile sama potrzeba ochrony przyrody Babiej Góry była dostrzeżona wcześniej przez Raciborskiego i Sosnowskiego w formie małego, wręcz symbolicznego rezerwatu, to propozycja parku narodowego była najbardziej zaawansowaną koncepcją ochrony przyrody ówczesnych czasów.

Walery Goetel wskazując Babią Górę, jako miejsce przyszłego parku narodowego wyszedł ze swoim pomysłem daleko w przyszłość. Uznając dotychczasowe przesłanki ochrony przyrody: etyczne, historyczno-pamiątkowe oraz przyrodniczo-naukowe (Pawlikowski, 1920; Sokołowski, 1920) dostrzegł przesłanki do ochrony przyrody, egzystencjonalne i ekonomiczne: *Masowy i żywiołowy ruch turystyczny wlewa się co niedziela w Beskidy Zachodnie z obszaru Górnego Śląska, aby w nich zaczerpnąć powietrza i odświeżyć się w górskiej przyrodzie po fabrycznym znoju – musimy zabezpieczyć tereny górskie w ich najlepszej, nieskażonej niczem szacie. Jedyną do tego celu wiodąca pewną drogą jest stworzenie wielkich rezerwatów w Beskidzie Zachodnim. Każdy, kto patrzy nie tylko w teraźniejszość, ale w przyszłość naszej turystyki i widzi niebezpieczeństwo, grożące jej wskutek gwałtownego wzrostu ruchu turystycznego i ciasnoty odpowiednich terenów, dojrzy nadto w idei Parków Narodowych na naszym pograniczu jedyny sposób pewnego i trwałego uchylenia tego niebezpieczeństwa* (Goetel, 1925a). Koncepcja Walerego Goetla utworzenia transgranicznych parków narodowych w miejscach sporów granicznych w celu załagodzenia konfliktów, wspólnej ochrony przyrody i użytkowania turystycznego była nowatorska w ówczesnych czasach. Idea ta nie była konkurencyjna dla działań Państwowej Komisji Ochrony Przyrody, ale je wspierająca i rozwijająca.

Pierwsza formalnie odnotowana współpraca z W. Goetlem odbywa się 28 grudnia 1921 r. podczas IV zjazdu PKOP, kiedy referuje stan sprawy Jaworzyny spiskiej i istniejącego tam rezerwatu przyrodniczego oraz stawia wniosek o wysłanie do Rządu memoriału w sprawie Jaworzyny i jej znaczenia (Sprawozdanie..., 1922). Po roku, podczas piątego zjazdu PKOP padła propozycja zaproszenia Walerego Goetla do prac Komisji. Wiązało się to z chęcią nawiązania kontaktów z czechosłowackim urzędem ochrony przyrody w celu stworzenia po stronie czechosłowackiej parku natury w Tatrach (Sprawozdanie..., 1924). Znając kierunki działania PKOP, nie mógł bezpośrednio forsować własnej koncepcji tworzenia polsko-czechosłowackich parków narodowych. Początkowo realizował ją poza formalnymi strukturami PKOP, jako delegat rządu do Komisji Delimitacyjnej, czego wyrazem jest opublikowanie swoistych wyjaśnień w niepodpisanym artykule w roczniku *Ochrona Przyrody* (1925) pt. „Publikacja Amerykańska o projektowanych Parkach Natury na pograniczu Polsko-Czechosłowackim”. W artykule podana jest informacja, że przewodniczący Polskiej Delegacji przy międzynarodowej Komisji Delimitacyjnej dr Walery Goetel zwrócił się z prośbą o udzielenie materiałów i wskazówek do prof. W. Hornday’a w celu przygotowania się do prac nad umową o pogranicznych parkach natury. Otrzymane wskazówki okazały się zgodne w niezwykle sposób z pracami przygotowawczymi do organizacji polskich parków natury, wykonanymi przez członków Państwowej Komisji Ochrony Przyrody, prof. Uniwersytetu Lwowskiego J.G. Pawlikowskiego i prof. Uniwersytetu Krakowskiego S. Sokołowskiego i W. Szafera.

Prace obu delegacji delimitacyjnych nad realizacją punktu b art. II Protokołu krakowskiego rozpoczęły się od konferencji przygotowawczej do zawarcia konwencji turystycznej i konwencji o pogranicznych parkach natury, która odbyła się w Zakopanym w dniach 6–8 września 1924 r. Korzystając z wcześniejszych uzgodnień PKOP oraz doświadczeń

amerykańskich opracował plan postępowania dla tworzenia pogranicznych parków. Proponowane prace przygotowawcze służyć miały opracowaniu realistycznych projektów parków z uwzględnieniem lokalnych warunków oraz potrzeb gospodarczych i turystycznych. Działania opierają się o następujące zasady (Goetel, 1925b):

1. Park posiada plan przestrzenny, a granice są wyznaczone na podstawie badań terenowych. Teren parku podzielony jest na rezerwy ścisłe i częściowe, przy gruntownym uwzględnieniu istniejących warunków gospodarczych.

2. Ograniczenie działalności gospodarczej, przynajmniej w zakresie leśnictwa, zostanie wprowadzone w życie na podstawie dobrowolnej umowy właścicieli lub odpowiednich zarządzeń władz publicznych. Ochroną należy objąć choćby małą część obszaru przyszłego parku, w celu stworzenia podstawy do realizacji parku w przyszłości.

3. Dostosowanie gospodarki turystycznej do celów parku.

4. Opracowanie ogólnych zasad współpracy, względnie umowy parkowej polsko-czechosłowackiej.

5. Opracowanie szczegółowych projektów uregulowań i przepisów prawnych obowiązujących w danym parku dla ciał ustawodawczych. Jak najdalej idące ujednoczenie i uzgodnienie projektu tej ustawy z projektem analogicznej ustawy czechosłowackiej.

6. Dostosowanie nadzoru władz publicznych na całym obszarze państwa do spraw ochrony przyrody do specyfiki pogranicznych parków.

7. Jeśli jest taka potrzeba, to zwiększyć administrację publiczną w sąsiedztwie parków, ze względu na zwiększenie liczby rozpatrywanych spraw wynikających z funkcjonowania parku.

8. Jak największe korzystanie ze sprawdzonych przykładów i rozwiązań zagranicznych, a szczególnie amerykańskich.

9. Uzyskanie poparcia opinii publicznej i prasy dla sprawy utworzenia pogranicznych parków narodowych.

Po konferencji Walery Goetel przesłał list do prof. W. Hornday'a ze szczegółowymi informacjami o przebiegu prac i dołączył fotografie z Tatr, Pienin, Babięj Góry i Howerli. Zamiast odpowiedzi, prof. W. Hornday opublikował ten list w „Zoological Society Bulletin” z marca 1925 r. i opatrzył go wstępem:

Po otrząśnięciu się Europy z powojennego chaosu i ekonomicznej nędzy, świat będzie czytał i przyjmie z głębokim zadowoleniem wiadomość o utworzeniu w pasie granicznym między Polską a Czechosłowacją parków narodowych, (...). Idea ta zdradza wyższy stopień duchowej kultury, silną i pełną inicjatywę przedsiębiorczość, które bezsprzecznie zasługują na podziw i uznanie. Musimy z radością zaznaczyć, że projektuje się założenie tych parków wspólnie na terytorium obu państw; mają być one założone i rozwijać się według najbardziej współczesnych prawideł ochrony lasu i zwierzyny. Naśladowano tu najlepsze wzory amerykańskie, przyczem wyteżono wszelkie starania, aby nie tylko chronić dzieła przyrody, ale je również uprzystępnąć szerokim masom ludzi.

Publikacja tego artykułu w organie Państwowej Komisji Ochrony Przyrody jest przełomowa dla ochrony Babięj Góry. Formalnie Komisja uznała konieczność ochrony tego obszaru i wyraziła poparcie dla koncepcji utworzenia pogranicznych parków narodowych. W zaistniałej sytuacji, PROP na Walnym Zjeździe 7 stycznia 1925 r. powierzył prof. Wale-remu Goetlowi przedstawicielstwo swych interesów w sprawie utworzenia na pograniczu polsko-czechosłowackim pogranicznych parków narodowych (Goetel, 1925b).

W kolejnych latach jego działalność koncentrowała się na koordynacji działań polskich i czechosłowackich przy utworzeniu parków, głównie w Tatrach i Pieninach. Jednak nie porzucił pomysłu parku narodowego na Babiej Górze. Wyrazem tego są zgłaszane wnioski o przyjęcie uchwał w sprawach, m.in. potępienia bezprawnej eksploatacji kosodrzewiny (Sprawozdanie..., 1926b), przyspieszenia wykupu przez Skarb Państwa lasów na południowych stokach należących do Kompensatoratu Orawskiego (Sprawozdanie..., 1927; Sprawozdania..., 1930), udzielenie szczególnej opieki lasom babiogórskim (Sprawozdanie..., 1929); prośba do Prezydium PAU w sprawie projektu utworzenia Parku Narodowego na Babiej Górze (Sprawozdania..., 1930; Sprawozdanie..., 1932). Dla Goetla nabycie na rzecz skarbu państwa całości udziałów w gruntach Kompensatoratu po stronie polskiej było podstawowym warunkiem objęcia ochroną południowych stoków i posiadało zasadnicze znaczenie dla realizacji pogranicznego parku. Po czechosłowackiej stronie istniał utworzony już w 1926 r. rezerwat „Kotlina pod Babią Górą” o powierzchni 118 ha. Podczas spotkania przedstawicieli nauki Czechosłowacji, Polski i Rumunii, przedstawiciel czechosłowacki, prof. K. Domin przedstawił wniosek o utworzenie większego rezerwatu po stronie czechosłowackiej, który obejmowałby lasy obu regli i byłby zaczątkiem utworzenia parku narodowego (Uchwały..., 1930).

Analizując regularnie publikowane sprawozdania delegata PKOP dla pogranicznych parków natury (narodowych) w „Ochronie Przyrody” łatwo zauważyć, że prof. W. Goetel nie wypowiadał się w sprawach botanicznych, zoologicznych czy leśnych, ale w sprawach logistycznych związanych z realizacją koncepcji utworzenia pogranicznych parków narodowych oraz współpracy polsko-czechosłowackiej w sferze turystyki. Aktywnie promował koncepcję parków pogranicznych, z jego inicjatywy szereg stowarzyszeń turystycznych wyraziło poparcie dla idei tworzenia pogranicznych parków narodowych oraz przestrzegania zasad ochrony przyrody w turystyce górskiej. Pomimo ogromnego zaangażowania W. Goetel (1926) pisze: *Nad sprawą pogranicznych Parków zawikłaną i ciężką, (...) poczęły gromadzić się chmury. Trudności płynęły z nieuregulowanych stosunków powojennych obu państw, ciężkiej sytuacji ogólnościatowej i zmateralizowania społeczeństw oraz obniżenia się kultury, nade wszystko jednak z małostkowości zacierzwionych lokalnych interesów, które zatrzwożone o swój stan posiadania, uderzyły na alarm po obu stronach granicy.* Opracowanie przez prof. S. Sokołowskiego planu przestrzennego rezerwatu na Babiej Górze odwlekało się. Impulsem do działania był opublikowany w Ochronie Przyrody przez Stanisława Midowicza (1928) artykuł „Przyszły Park Narodowy na Babiej Górze. Projekt rezerwatu”. Midowicz przedstawił kilka wariantów przebiegu granic przyszłego parku obejmującego stoki północne będące własnością PAU i południowe stanowiące polską część Kompensatoratu oraz czechosłowackie stoki Babiej Góry. Zasugerował również podział na obszary ochrony ścisłej i częściowej oraz omówił zagadnienia gospodarki turystycznej i wypasu owiec na Hali Czarnego. Propozycja ta została przygotowana według planu postępowania dla tworzenia pogranicznych parków i była ponagleniem do wszczęcia przygotowań.

Przygotowany pod kierunkiem prof. S. Sokołowskiego, Plan Gospodarczy lasów Polskiej Akademii Umiejętności w Zawoi (Plan..., 1930) był podstawą do utworzenia na północnych stokach Babiej Góry rezerwatu o powierzchni 642,22 ha. Co miało miejsce 22 marca 1934 r., kiedy Walne Zgromadzenie Polskiej Akademii Umiejętności podjęło

uchwałę w tej sprawie. Było to wydarzenie rozpoczynające formalną ochronę Babiej Góry i bezpośrednio prowadzące do utworzenia 30 października 1954 r. Babiogórskiego Parku Narodowego.

PIŚMIENNICTWO

- Eljasz-Radzikowski, S. (1920). Sprawa granicy polskiej od Węgier. Memorjał przedłożony przez TT Ministerstwu Spraw Zagr. w Warszawie. *Pamiętnik TT*, 1–2, 113–129.
- Goetel, W. (1925a). Spór o Jaworzynę a Park Narodowy Tatrzański. *Wierchy*, 3, 10–42.
- Goetel, W. (1925b). Sprawozdanie delegata PROP dla spraw pogranicznych parków natury. *Ochrona Przyrody*, 5, 94–96.
- Goetel, W. (1926). Kronika. Parki narodowe na pograniczu polsko-czechosłowackim. *Wierchy*, 4, 127–133.
- Goetel, W. (1929). Utworzenie Parku Narodowego w Pieninach. *Ochrona Przyrody*, 9, 20–21.
- Midowicz, S. (1928). Przyszły Park Narodowy na Babiej Górze. Projekt Rezerwatu. *Ochrona Przyrody*, 8, 35–46.
- Midowicz, S. (1982). *Z historii niszczenia przyrody babiogórskiej. Gdy do tej Babiej Góry przyjdiesz*. PTTK 1982
- Ostatnie wiadomości. W sprawie układów polsko-czechosłowackich. (1924). *Wierchy*, 2, 265–266.
- Pawlikowski, J. G. (1920). O celach i środkach ochrony przyrody. *Ochrona Przyrody*, 2, 5–11.
- Plan Gospodarczy lasów Polskiej Akademii Umiejętności w Zawoi na okres od 1930 do 1939. (1930)
- Przemówienie Wiceprezesa Jana M. Rozwadowskiego. (1926). *Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności*. Rok 1924/1925, Kraków, 47–50.
- Publikacja Amerykańska o projektowanych Parkach Natury na pograniczu Polsko-Czechosłowackim. (1925). *Ochrona Przyrody*, 5, 78–80.
- Raciborski, M. (1910). Ochrony godne drzewa i zbiorowiska roślin. *Kosmos*, 35(3–4), 352–366.
- Roszkowski, J. M. (2020). *Działania na rzecz przyłączenia Orawy do II Rzeczypospolitej 1918–1920. Zastużeni w tym czynnie*. Kraków, 160.
- Sokołowski, S. (1920). O potrzebie zakładania rezerwatów leśnych. *Ochrona Przyrody*, 2, 21–24.
- Sosnowski, K. (1923). Babia Góra. *Wierchy*, 2, 52–69.
- Sprawozdanie Sekcji Ochrony Tatr Polskich Tow. Tatrzańskiego. (1924). *Ochrona Przyrody*, 4, 123.
- Sprawozdanie Sekretarza Generalnego z czynności Polskiej Akademii Umiejętności za czas od czerwca 1924 do czerwca 1925. (1926a). *Rocznik Polskiej Akademii Umiejętności*. Rok 1924/1925, Kraków, 51–62.
- Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Tatrzańskiego za czas od 1 czerwca 1918r. do 15 czerwca 1919 r. (1920). *Pamiętnik TT*, 1–2, 1–6.
- Sprawozdania ze zjazdów Państwowej Komisji Ochrony Przyrody. I zjazd. Kraków dnia 7 i 8 lutego 1920. (1921). *Ochrona przyrody*, 2, 91–95.
- Sprawozdanie z IV. zjazdu P.K.O.P w Warszawie dnia 28 grudnia 1921. (1922). *Ochrona Przyrody*, 3, 94.

- Sprawozdanie z V. zjazdu Państw. Kom. Ochrony Przyrody w Krakowie dnia 8/XII.1922. (1924). *Ochrona Przyrody*, 4, 117–118.
- Sprawozdanie z VII. zjazdu Państwowej Rady Ochrony Przyrody, odbytego w Warszawie z dnia 14 grudnia 1925 r. z dnia 14.12.1925 r. (1926b). *Ochrona Przyrody*, 6, 115–118.
- Sprawozdanie z X-go Zjazdu Państwowej Rady Ochrony Przyrody. (1929). *Ochrona Przyrody*, 9, 105–114.
- Sprawozdania z XII Zjazdu PROP, odbytego w dniu 11 stycznia 1930 roku w Warszawie, w Zakładzie Botanicznym Uniwersytetu. (1930). *Ochrona Przyrody*, 10, 162–173.
- Sprawozdanie z XIV Zjazdu PROP, odbytego w dniu 9 stycznia 1932 r. w Sali konferencyjnej ministerstwa WRiOP w Warszawie. (1932). *Ochrona Przyrody*, 12, 109–117.
- Sprawozdanie z 29. Posiedzenia Wydziału P.R.O.P. w Krakowie 15.X.1926. (1927). *Ochrona Przyrody*, 7, 102–103.
- Uchwały przedstawicieli nauki Czechosłowacji, Polski i Rumunii w sprawie ochrony przyrody na pograniczach trzech państw, powzięte w dniach 13–14 grudnia 1929 r. (1930). *Ochrona Przyrody*, 10, 109–117.
- Walas, S. (1986). Rys historyczno-gospodarski lasów orawskich. *Sylvan*, 80(6), 61–67.
- Zapałowicz, H. (1880). Roślinność Babiej Góry pod względem geograficzno-botanicznym. *Sprawozdanie Komisji Fizjograficznej*, 14.

SUMMARY

The article presents the history and conditions of nature protection in Babia Góra. The establishment of Babia Góra National Park in 1954 brought together areas with different histories of ownership and use. Despite its well-known natural values and the progressive devastation of the original Carpathian primeval forest, this area was not considered a priority for protection. The idea of creating a national park, as well as the scenario for its implementation, was proposed by Professor Walery Goetel. He used the circumstances arising from his diplomatic activity while establishing the Polish-Czechoslovak border to advance the idea of borderland national parks. The signing of an intergovernmental agreement known as „Kraków Protocol” provided the impulse to create a national park at Babia Góra. The plan of action developed at that time gave rise to the establishment of a reserve at Babia Góra in 1934 as the nucleus of the future national park. A member of the State Council for Nature Conservation, Professor Goetel took an active part in the creation of protected areas, promoting the idea of Polish-Czechoslovak cooperation in the field of nature protection and tourism.